

Konstantin Palkovič

SLOVENSKI MOTIVI V DELU JANA HOLLEGA¹

Predlanskim je minilo 140 let od smrti Jana Hollega (1785-1849), največjega pesnika slovaškega klasicizma, prvega prevajalca Vergilove Eneide in častilca slovanske preteklosti, zaradi tega lahko njegovo delo uvrstimo v dediščino vseh slovanskih narodov. V epih in drugih pesmih opeva posamezna slovanska plemena kot plemena velikega slovanskega naroda. V svojem delu je posebno mesto namenil tudi Slovencem. Znanje o Slovanih, ki ga je črpal iz dosegljive literature, je še preverjal in poglobljal v korespondenci s prijateljem Jurjom Palkovičem², mecenom slovaške književnosti. Holly je pisal v knjižnem jeziku zahodnoslovaškega tipa, ki ga sodobna literarna zgodovina imenuje bernelákovčina³.

V *Svetopolku*⁴ (Svatopluk, 1833), junaški pesnitvi v heksametrih in 12 spevih, nastopijo Slovenci že v drugem spevu. Na viteškem turnirju, ki ga je priredil frankovski kralj Karlman v čast kasnejšega velikomoravskega kralja Svetopolka, se borijo tudi vitezi s slovanskimi imeni: *Mutiimir*, *Gromoslav*, *Svenčar*, *Jarognev*, *Dobroslav*, *Bojmir*, *Grajša* in *Vratislav*. Njihove plemenske pripadnosti pesnik ne navaja. V zadnji tekmovalni veščini, metu kamna, nastopijo tudi tekmovalci slovanskega rodu: *Bogdan*, *Dragšo*, *Budimir* in *Merisav*. Njihovo poreklo pesnik takole razlaga:

*Komaj orjaka zagledali Bogdana nesti na rami močni
so kamen ogromen, že splahne jim usa bojevitost,
zbala njegove moči se le Draško in Budimir nista,
prvi bil Kranjec in drugi iz Želanca bil Korotanec,
k njima Merisav pristopil, Hrvat, je orjaške postave.
(499-502).*

¹ Literarno delovanje na Slovaškem je pritegnilo tudi Jerneja Kopitarja. Z velikim zanimanjem in tudi z nasveti je spremljal prebujanje Slovakov, ki so postopoma, sicer še jezikovno razdvojeni, iskali način za ohranitev svojega naroda. Med Kopitarjevimi slovaškimi korespondenti je bil Martin Hamuljak (1789-1859), uradnik Ogrske računsko-zbornice v Budi, kjer je razvil živo narodnobuditeljsko dejavnost, ustanovil je Društvo ljubiteljev slovaškega jezika in književnosti, urejal je almanah Zora, gmotno je podpiral izdajanje slovaških knjig, hotel je izdajati tudi slovaški časopis. V arhivu Maticе slovaške v Martinu hranijo pismo, ki ga je, 27. 8. 1835, napisal Kopitarju na Dunaj:

"[...] V teh dneh sem pri Milivuku v Pešti shranil en izvod Cirillo-Metodiade, ki sem jo Vam posvetil; gospod tiskar Schmidt Vam jo bo prinesel na Dunaj.

Drznil sem si Vam poslati deset izvodov Svetopolka od našega pesnika Jana Hollega. Ker moram poravnati svoj dolg do Hollega, Vas prosim, sporočite mi, če ste jih že komu dali v recenzijo ali pa še nedotaknjeni ležijo.

Z našo Zoro se stvari premikajo izredno počasi, 25. julija so se zamenjali funkcionarji založniške delniške družbe. Predsedništvo za leto 1835 pa vse do konca t.l. je po starem običaju sprejel delničar Herkel, tajnik je postal delničar Ottmayer in za blagajnika so zvolili delničarja Koiša. Prejšnji blagajnik delničar Suchán je takoj nato izstopil iz Družbe, na naslednjem sestanku smo prebrali tudi odstopno izjavo prejšnjega predsednika in delničarja (Jána) Kollárja; tako imamo na prodaj dve prosti delnici po 30 zlatih CM. V tem smislu sem se pisno obrnil na cenjene može iz katoliškega klera, ki bi se lahko potegovali za to čast, da bi postali člani naše delniške družbe. Pisal sem banskobystriškemu kanoniku Červenju in proštu de Grabi, detxanskemu župniku Štrbi, hkrati pa sem se obrnil na bratislavskega kanonika Bajzo. Tudi od zunaj potrebujemo pomoč. Vendar stvar še ni tako kritična in resna, da bi morali iskati naklonjenost javne uprave ali jo prositi za zaščito. Za letnik 1836 Zore bi rad pripravil žulferjepts pokojnega slouničarja Berneláka." (Dr. Jozef Ambruš, *Ján Holly očami svojich súčasnikov*, SVKL, Bratislava 1964, 80.)

² Juraj Palkovič (1763-1835) je bil profesor na trnavski univerzi, leta 1820 je postal kanonik v Ostrihomu, kjer je ostal do smrti. Bil je nekompromisen zagovornik bernelákovčine, v katero je prevedel celo sveto pismo. Kot mecen je podpiral izdajanje del bernelákovcev in bil je velik pristaša Jána Hollega. (Kultúra XV, 1943, 585-599).

Merisav, po očetu Slavomil, je dobil ime po nesrečnem dogodku. Ko je некоč s kamni meril Savo, je na drugem bregu po nesreči ubil človeka. Zato je pobegnul in se naselil na Kranjskem, blizu Ljubljane:

*Sam bil zapustil je staro domovje in zbežal na Kranjsko,
kjer je v bližini Ljubljane novo si našel domovje.*

Panonija je bila skupna domovina slovaških in slovenskih prednikov. H Koclju (Hollý ga imenuje Chocil) pride Černobog, da bi se maščeval Metodu. Hollý tu omenja tudi Pribino (Privina) in njegov grad, ki so mu Nemci pravili Mosburg (II, 282, 289-291).

Junake iz drugega speva srečamo tudi v 7. spevu, ko Karlman pregleduje vojsko, namenjeno na vojno proti Veliki Moravski. Med njimi so tudi slovenski bojevnik (pri Hollem Slovenci) Kraič, Pačemil in Grajsa s poveljnikom Gromislavom, Korošič (pri Hollem koritánski junáci) Svezar, Budimir, Oblag in Kranjci (pri Hollem Krajnci) Jesutbor, Merisav, Zaglav in Dragšo. S njimi ramo ob rami stojijo še Panonci (panónski Slováci) Dobroslav, Bojmir, Mutimir, Ratimir, Kočbor in s Kocljem so Vratislav, Bogdán in Jarohnev (VI, 240-286). Podjarmljeni Slovani niso samo udeleženci viteških turnirjev, ampak se borijo tudi kot zavezniki proti velikomoravskim Slovanom. Njihova imena srečamo še v 10. in 12. spevu, ko bijejo bitko pod Devinom (X, 326, 333, 382-383, 471, 531; XII, 301-302, 321, 347-354).

³ bernalákováčina - prvi slovaški knjižni jezik zahodnoslovaškega tipa, ki ga je leta 1787 kodificiral Anton Bernolák (1762-1813), študent teologije v Bratislavi, v delih: *Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum in Linguae slavonicae... orthographia* (obe 1787), *Grammatica slavica* (1790), *Etymologia vocum slavicarum* (1791) in *Slowar Slovenski, Česko-Laťínsko-Nemecko-Uherski* (posmrtno, 1825-27). Avtor je v prvem delu kritično ocenil stari pravopisni sistem v dotedanjih jezikoslovnih delih o slovaščini in češčini. V drugem delu je kodificiral novi pravopisni sistem za slovaščino. Bernolák je pri kodifikaciji izhajal iz živega slovaškega jezika, ki se je oblikoval v krogu izobražencev na trnavski univerzi in v katoliški literaturi. Velik pomen je pripisoval izgovarjavi kot izhodišču za pravopis. Glavna načela njegove kodifikacije so: a) V pravopisu in delno v glasoslovju je odstranil razliko pri pisanju í - y; pustil je samo i. To svojo odločitev je podprl z dejstvom, da pri izgovarjavi glasov ni razlike. Mehkost glasov d', č', n, l' se je vedno označevala. Pojavnost teh glasov ima približno enak obseg kot v srednji slovaščini. Njihova raba potrjuje, da se Bernolák ni zgledoval samo pri trnavskem narečju. Z veliko začetnico so se pisali vsi samostalniki in drugi izrazi, nanašajoči se na osebe (Kráľ, Telo, Dwere, Oni, Učtívi idr.). Predloga s/z sta se pisala po izgovoru (z Adamom, z Kaplnik). Zvočnik j se je pisal kot g (gama), črke q,x kot kw, ks. Uvedel je skupino šč (ešče, pušcat). Iz pravopisa je odstranil arhaične čehizme, pisanje j namesto i, v- na začetku besede namesto u- itd. b) V oblikoslovju je upošteval samo slovaščino, izogibal se je čehizmov. V slovnici je uzakonil veliko srednje-slovaških oblikoslovnih značilnosti (s Pánom, Sluhom, na Duboch, na peknom, na nom, pekol, trásol). Nekatero obliko, ki jih je uzakonil v Gramatici, je odklonil v Slowáru.

Bernalákováčina je v svojem razvoju prešla dve fazi. Prva faza (1780-1800) je pomenila prvi in temeljni razvoj bernalákovčine in celotnega gibanja v duhu razsvetljenstva. Ustanovljeno je bilo Društvo ljubiteljev slovaškega jezika in literature. To obdobje je zaznamovano z delom Juraja Fándlega. Druga razvojna faza, ki je prinesla ureditev njenih pozicij, se je začela v 20. letih 19. stoletja z mlajšo generacijo bernalákovcev (Juraj Palkovič, Martin Hamuljak in Ján Hollý). V 20. letih je po zaslugi J. Palkoviča izšel Bernolakov Slowár, s škofom A. Rudnayem sta dosegla, da se je bernalákováčina uveljavila v katoliškem slovstvu in v šoli. Njen pomen je razširilo tiskanje učbenikov za slovaške katoliške šole.

Kodifikacija slovaščine pa je naletela na močan odpor pri evangeličanskih izobražencih, ki so sledili Jánu Kolláru in njegovi slovakizirani češčini. Dasi se je Martin Hamuljak trudil, da bi pridobil naklonjenost Jána Kollára za skupno stvar, so se vsi njegovi poizkusi izjalovili. Kritiki bernalákovčine se je pridružil tudi P. J. Safárik, ki mu ni bil všeč fonetični pravopis, opuščanje y, mehčanje soglasnikov d, t, n, l in tudi ne pisanje velike začetnice pri samostalnikih. Odklanjal je švabah. (Jungmanna je črka S spominjala na vislice). Bernolakov pravopis se je bistveno razlikoval od češkega etimološkega pravopisa.

⁴ Svetopolk (Svatopluk, 1833 in v drugi knjigi Zbrancega dela Jána Hollega (1841, str. 1-178). Ján Hollý se je temeljito pripravil za pisanje epa Svetopolk. Za sabo je imel bogato prevajalsko delo, ki je bilo ugodno ocenjeno tudi zunaj Slovaške. K temu ga je tudi vzpodbudil izid Kollárjeve knjige *Slávy dcera* (1824). Kollárja je visoko cenil kot "češkoslovaškega pesnika", ki s svojo slovakizirano češčino ne dela ravno usluge slovaški stvari. Enako se je zavedal, da so njegovi, sicer izpljeni prevodi iz latinščine ter stare grščine, slab argument za nastajajočo slovaščino. Slovaki so potrebovali izvorno pesniško delo, ki bi podprlo narodnoproperodna prizadevanja bernalákovcev in povzdignilo predvsem slovaški narod. Tako je leta 1827 začel zbirati gradivo za svoj ep. Naslonil se je na Safárikovo Zgodovino slovaškega jezika in književnosti (1826), predvsem na njen uvod, v katerem je prinesel poizkuse orisa življenja starih Slovanov in zgodovine Velike Moravske. Hollý je izhajal s predpostavke, da so Slovaki dediči Velike Moravske, so torej zgodovinski narod, ki ima vso pravico zahtevati zase enakopravnost v Ogrski. Za svoj ep pa je iskal zgodovinske vire tudi drugod, študiral je epe iz drugih literatur. Opazen je vpliv Miltonovega Izgubljenega raja, ki je v češčini izšel leta 1811, v prevodu Josefa Jungmanna.

Izid epa Svetopolk leta 1833 v Trnavi in druga izdaja v Budimpešti leta 1841 je odprl novo poglavje v slovaških prizadevanjih za končno rešitev slovaškega knjižnega jezika. Pri tem velja povedati, da je J. Hollý leta 1843 podprl prizadevanja štúrovcev za uvedbo enotnega knjižnega jezika, dasi sam v njem ni pisal. J. Kollár je ostro zavrnil in nekritično obsodil ta prizadevanja.

V 6. spevu nagovarja Karlman Svetopolka, naj mu razloži poreklo svojega naroda. Tudi sam spregovori o poreklu svojih podjarmljenih Slovanov:

*Spomnim se še, da v dawnini so Korotanci in Kranjci
volji navkljub zapustiti morali staro ognjišče
in si v teh krajih iskati in najti si varno domovje.
Dve so stoletji bili kruti, barbarski vojščaki,
z njimi se je bojeval Tasil in v bojih srditih
jih je premagal in v zveste je hlapce podjarmil barbare.
In še zdaj vsi govorijo, da jim ime je Slovenci,
Vindi jim pravimo mi, ki sosedje smo njihovi, Nemci.
(VI, 75-82).*

Različna imena slovanskih plemen je Holly⁵ pojasnil v slovarčku, ki ga je dodal epu. Ime Korotanci, Korotan (*Koritáni, Koritánsko*) je razložil z latinskim imenom Charinthii, Charinthia, ime *Krajnci* z latinskim imenom Carnioli. Ime Vindi v geslu Venedi je razložil takole: "Venedi, Vendi, tako so imenovali severni Nemci Slovane; Vindi so jih imenovali južni Nemci." Krajevno ime Želanec je razložil kot Klagenfurt, mesto na Koroškem.

V epih *Cirillo-Methodiada*⁵ (1835) in *Sláv*⁶ (1839) se je poglobil v slovansko problematiko. V *Cirillo-Methodiadi*, napisani v šestih spevih, se je lotil problema pokristjanjevanja; ep *Sláv*, pesnitev v 6. spevih, je posvetil predniku Slávu in njegovi bleščeči zmagi nad sovražnimi Cudi. V prvem epu pogosto omenja Koclja in Panonijo. V 4. spevu Metod obišče Koclja na njegovem gradu Velehradu v Panoniji (IV, 571-575), v 5. spevu se sovražniki zarotijo zoper Koclja in njegovo delo (V,73), v 6. spevu primerja divje grmenje nad Tatrami z grmenjem nad Triglavom (Holly ga imenuje Tergla):

*... kakor bič je okrutna
v Tatrah kje, kje nad Triglavom udrihala huda nevihta.
(VI, 44)*

Krajevno ime Tergla v opombah takole razloži: "najvišja gora na Kranjskem, je približno 120 000 čevljev visoka". K epu je pesnik dodal tudi *Življenjepis* (*Životopis*), v njem je spregovoril o stari cerkveni slovenščini in slovanskih jezikih, med katerimi omenja tudi slovenščino: *vindski jezik (slovanski jezik na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem)*. (Zbrano delo 4, 116.). Med južnimi Slovani omenja tudi Slovence kot Vinde. Ime Vindi je omenil tudi pri geslu *Slavski, Slávi*. Imena Panonija, Kocelj in njegov sedež Velehrad se pojavijo tudi pri geslu *Adalvin* (pri tem tudi navaja, da je bil škof Osvald škof korotanskih Slovanov in njihovih sosedov), ta navedek še ponovi pri geslih *Chocil, Luitpram in Privina*.

V epu *Sláv* so našli svoje mesto starodavni slovanski junaki in slovanski bogovi, njihovo poreklo razlaga v priloženi *Mitologiji poganskih Slovanov* (*Bájoslovi pohanských Slovákov (Slovanov)*).

V *Žalostinkah*⁷ (*Žalospěvy*) Holly⁷ opeva ves slovanski svet, še posebej poglobljeno v žalostinkah *Jok matere Slave* (*Plač Matki Slávi*) in *Jok matere Slave nad odpadlimi sinovi* (*Plač Matki Slávi nad odrod'it'imi sinami*). Posamezne slovanske narode v žalostinkah simbolizirajo imena rek in gorovij, južne Slovane simbolizira Jadransko morje.

⁵ *Cirillo-Methodiada*, Buda 1835 in v drugi knjigi Zbranega dela Jána Hollega (1841, str. 179-257). Velikomoravska snov je iztočnica za ep *Cirillo-Methodiada*. Ep se konča s sijajno zmago duha in slovanstva.

⁶ *Sláv*, Zora (1839, str. 1-138) in v tretji knjigi Zbranega dela Jána Hollega (1842, str. 1-88). Snovi za ta ep pesnik ni naslonil na zgodovinske vire, ampak je ep plod pesnikove ustvarjalne fantazije. Glavni junak *Sláv* se bori za svobodo svojega ljudstva. Pesnik je v delu izrazil svoj protest zoper nasilno madžarizacijo.

⁷ *Žalostinke* (*Žalospěvy*), Zora 1839 in v prvi knjigi Zbranega dela Jána Hollega (1841, str. 111-158). Tema *Žalostink* so žalostni dogodki in beda slovaškega narodnega življenja. V posameznih žalostinkah pesnik izpoveduje svoje razočaranje nad nasiljem in preganjanjem Slovanov, nad izdajo, ki je povzročila padec Velike Moravske, nad odpadnistvom. Z *Žalostinkami* se je pesnik pridružil Kollárjev in Šafárikovim pozivom za ureditev neznošnih razmer na Slovaškem in za zblizjevanje narodov.

Izmed od, ki jih je Holly poimenoval **Pesmi**⁸ (*Pesně*), si zasluži posebno pozornost vseh Slovanov 15. oda **Pogled na Slovane** (*Pohled na Slováky*). V odi je povzdignil vsa slovanska plemena, njihova mesta in reke, tudi Slovencev ni pozabil (*Slovincov, Stírov — Štajercev; Koritánov — Korošcev in Krajncov — Kranjce*), tu omenja tudi Italijo in poitalijančene Furlane (*zulašenih Furlancov*). V **Hvalnici na Antona Bernoláka** (*Chválospev na Antona Bernoláka*) predstavlja posamezne slovanske jezike z imeni Češka (češčina), Polka (poljščina), *Matka Slovenka* (slovaščina), žaluje nad tragično usodo, ko se spomni na svoje sestre, med njimi "pogumno Srbkinjo in zalo Slovenko".

Lepa je pesnikova oda **Na slovanski narod** (*Na slovenský národ*), v njej omenja ves slovanski svet, čeprav ne omenja posebej posameznih slovanskih narodov. Za zaključek citirajmo kitico iz omenjene ode:

O, moj premili narod Slave,
še naprej razraščaj se, napolni ves vesoljni svet:
večji in močnejši vrni
si vinograd izgubljen.

Jánu Hollemu pripada častno mesto v slovaško-slovenskih literarnih stikih. S svojim umetniškim delom je v praksi uveljavil idejo slovanske vzajemnosti, ki jo je teoretično razvil Ján Kollár in znanstveno utemeljil Pavel Jozef Šafárik. Ti trije veliki sinovi slovaškega naroda sodijo v dediščino vseh slovanskih narodov.

Prevedel in z opombami opremil **Andrej Rozman**
Stihe je prevedel **Tone Pretnar**
Filozofska fakulteta v Ljubljani

⁸ Pesmi ali Ode (Pesně alebo ódy), Zora 1840 in v prvi knjigi Zbranega dela Jána Hollega (1841, str. 161-261). Podobno kot v *Žalostinkah* je tudi v *Pesmih* pesnik reagiral na družbene, politične in narodnostne razmere na Ogrskem. V njih je opeval posvete in cerkvene dostojanstvenike, prijatelje in znance, ki so si prizadevali za izboljšanje težkih razmer. V nekaterih se je v duhu preroditeljskih razlag dotaknil tudi slovanstva. V *Pesmih* ostro kritizira negativne pojave svojega časa - castühlepje, oholost, lenobno in požrešnost. V *Odi na Antona Bernoláka* je ponovno povzdignil slovaškega slovničarja in navedel razloge za vsestransko rabo njegovega jezika. S *Pesmimi* je Holly zaključil svoje posvetno pesništvo. Pred smrtjo je še izdal *Katoliško pesmarico* (Katolički spevnik, 1846).